

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.73>

ПРИНЦИПИ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Малик І.М.,

секретар судового засідання
відділу забезпечення роботи секретаря та суддів
судової палати управління забезпечення роботи судової палати
з розгляду справ щодо податків,
зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату,
Касаційний адміністративний суд
ORCID: 0000-0002-8053-1762

Малик І.М. Принципи інституту адміністративного оскарження: поняття та класифікація.

У статті на підставі аналізу доктринальних та нормативних джерел окреслено систему принципів інституту оскарження в адміністративній процедурі, сформульовано їх визначення. Зокрема, запропоновано багаторівневу класифікацію принципів оскарження в адміністративній процедурі. Залежно від змісту правових принципів, їх можна класифікувати на дві великі групи – цивілізаційні принципи, зокрема такі як гуманізм; демократизм; свобода; рівність; справедливість тощо та принципи національної системи права, які у свою чергу за сферою дії поділяються на: загально-правові: верховенство права, законність, правова визначеність, обмеженість втручання органів влади, посадових осіб у здійснення прав і свобод,; захист основоположних прав і свобод людини, рівність перед законом, неприпустимість будь-якої дискримінації у реалізації прав і свобод, невідворотність відповідальності за заподіяну шкоду, єдність прав і обов'язків, гарантованість прав і свобод, незалежність судів; заборона зловживання правами; тощо; міжгалузеві: верховенства права, принципи гласності та змагальності сторін судового розгляду; рівності перед законом та судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами і т.д.; засади адміністративного судочинства, зокрема ті що закріплені у Кодексі адміністративного судочинства України; принципи адміністративної процедури, що закріплені ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру»; інституційні принципи: верховенство права, оперативність, економічність та оптимальність, ефективність, офіційність, незалежність та неупередженість суб'єктів розгляду скарги, гарантування ефективних засобів правового захисту тощо.

Зауважено, що принципи інституту оскарження в адміністративній процедурі – це система вихідних засад, реалізація яких спрямована на

досягнення кінцевої мети та завдань інституту оскарження, втілюють його сутність та цінності, є загальнообов'язковими орієнтирами для правотворчості та правозастосування.

Ключові слова: адміністративне оскарження, адміністративна процедура, адміністративне судочинство, класифікація, принципи, система.

Malyk I. Limits of the subject of review and scope of powers of administrative appeal body: foreign experience.

Based on the analysis of doctrinal and normative sources, the article outlines the system of principles of the institution of appeal in the administrative procedure, formulates their definition. In particular, a multi-level classification of appeal principles in the administrative procedure is proposed. Depending on the content of legal principles, they can be classified into two large groups - civilizational principles, in particular such as humanism; democracy; freedom; equality; justice, etc. and the principles of the national legal system, which in turn are divided by scope into: general legal: rule of law, legality, legal certainty, limited interference of authorities, officials in the exercise of rights and freedoms; protection of fundamental human rights and freedoms, equality before the law, the inadmissibility of any discrimination in the exercise of rights and freedoms, the inevitability of responsibility for the damage caused, the unity of rights and obligations, the guarantee of rights and freedoms, the independence of courts; prohibition of abuse of rights; etc; interdisciplinary: the rule of law, the principles of transparency and adversariality of parties to court proceedings; equality before the law and the court; inadmissibility of abuse of procedural rights, etc.; the principles of administrative proceedings, in particular those enshrined in the Code of Administrative Proceedings of Ukraine; the principles of administrative procedure established by Art. 4 of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure"; institutional principles: rule of law,

efficiency, economy and optimality, efficiency, formality, independence and impartiality of the subjects of the review of the complaint, guarantee of effective means of legal protection, etc.

It is noted that the principles of the appeal institute in the administrative procedure are a system of basic principles, the implementation of which is aimed at achieving the ultimate goal and objectives of the appeal institute, embody its essence and values, and are universally binding guidelines for law-making and law enforcement.

Key words: administrative appeal, administrative procedure, administrative proceedings, classification, principles, system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Принципи є основою, наріжним каменем будь-якої соціальної діяльності, яка уособлює собою сукупність соціально-значимих дій, здійснюваних суб'єктом (суспільство, група, особа) в різних середовищах і на різних рівнях соціальної організації суспільства, який має певні соціальні цілі та інтереси. Правильність та послідовність такої діяльності, рівень її позитивної результативності та передбачуваності залежить від того, наскільки ґрунтовно та системно дотримується відповідних вихідних засад та ключових ідей її провадження певний суб'єкт [1, с. 6].

Враховуючи фундаментальність категорії «принцип», її зміст у першу чергу наповнює онтологічними, вихідними та сутнісними характеристиками явище стосовно якого воно вживається – принципи життя, принципи співіснування, принципи організації суспільства, принципи права тощо, що у свою чергу обумовлює пошук філософського розуміння та обґрунтування цього поняття. Так, у Філософському енциклопедичному словнику змістовно розкривається філософський сенс цієї категорії: «1) Першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. Античні філософи прагнули віднайти принцип існування усіх речей і, зазвичай, пов'язували його із субстанцією. З XVI – XVII ст. в європейській філософії принцип почали тлумачити здебільшого як категорію теоретико-пізнавальну на основі розрізнення того, що лежить в основі дійсності, – принцип буття і того, що лежить в основі пізнання цієї дійсності, – принцип пізнання. В подальшому розуміння принципу переміщується у сферу логічного виразу пізнання. Принцип стає центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує певну систему знання і субординує його. У межах теоретичного знання

принцип означає вимогу розгортання самого знання у систему, де всі теоретичні положення логічно пов'язані між собою і впливають певним чином одне з одного. Будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою. 2) Внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності» [2, с. 519].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Як слушно зазначає Ж.М. Мельник-Томенко, у науках правового циклу принципам приділяється ґрунтовна увага, як правило, або в контексті певного виду діяльності (у т. ч. процесуальної), або права як сукупності норм, що регулює ті чи інші суспільні відносини (принципи права, принципи адміністративного права, принципи фінансового права тощо). При цьому, процеси тлумачення категорії «принципи права» та пошуку єдино правильної формули її визначення навряд чи можна вважати завершеними. Як правило, принципи права розглядають як об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які висувуються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [3, с. 221; 4, с. 67; 5, с. 24-25]. Загальнотеоретичне уявлення про принципи права безумовно є основою для формулювання відповідних засад оскарження в адміністративній процедурі та їх класифікації. Разом з тим, слід відзначити, що вказана проблематика в розрізі сучасного законодавства є недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є окреслення та узагальнений аналіз системи принципів інституту оскарження в адміністративній процедурі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Р.О. Кукурудз стверджує, що принципи апеляції в рамках адміністративно-юрисдикційного процесу¹ тісно пов'язані між собою, існують у нерозривній єдності й утворюють певну систему, яка є своєю гарантією захисту прав та свобод людини і громадянина, забезпечення відповідного правового режиму апеляції. Такі принципи фіксуються або впливають зі змісту норм Конституції України та нормативних актів, які регламентують порядок оскарження (апеляції) і є характерними як для адміністративного оскарження, так і судового порядку апеляції, як окремої стадії адміністративно-деліктного та адміністративно-судочинського процесів. Так, зокрема вчений уточнює, що Основний закон

¹ У розумінні вченого-адміністративіста, складовими узагальненого поняття адміністративно-юрисдикційний процес є – «дисциплінарне провадження, адміністративне оскарження, провадження по скаргах осіб, адміністративно-деліктний та адміністративно-судочинський процеси».

України закріплює загальні принципи судочинства (наприклад, відповідно до ст. 129, основними засадами судочинства є: законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами тощо). В свою чергу, як нагадує Р.О. Кукурудз, у КАС України у ст. 7 закріплено такі принципи адміністративного судочинства як: верховенство права; законність; рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; гласність і відкритість адміністративного процесу; обов'язковість судових рішень тощо. Також, дослідник уточнює, що серед принципів апеляції в адміністративно-юрисдикційному процесі, які впливають із норм діючого законодавства, проте не мають відповідного закріплення, можна розглядати принципи справедливості, об'єктивної істини, економності, оперативності, ефективності, відповідальності, конфіденційності тощо [6, с. 47]. На нашу думку, Р.О. Кукурудз хоч і характеризує зазначені принципи як систему, проте чомусь в аспекті доволі широкої категорії згадує фактично лише про засади, що характеризують лише судовий порядок оскарження, залишаючи осторонь своєї уваги інші принципи оскарження.

Погоджуючись із тезою шановного вченого про системність принципів оскарження, зауважимо, що такий висновок «провокує» будь-якого дослідника до розробки класифікаційного поділу вказаних принципів за різними критеріями. В основу запропонованої нами класифікації доцільним є звернення до класичної вище наведеної базової класифікації, яку можна пристосувати до відповідних засад оскарження в адміністративній процедурі. Виходячи із такого підходу, можна запропонувати так би мовити багаторівневу класифікацію принципів оскарження в адміністративній процедурі. Так, залежно від змісту правових принципів, їх можна класифікувати на дві великі групи – цивілізаційні принципи, зокрема такі як гуманізм; демократизм; свобода; рівність; справедливність тощо та принципи національної системи права, які у свою чергу за сферою дії поділяються на:

– загально-правові: верховенство права; законність; правова визначеність; обмеженість втручання органів влади, посадових осіб у здійснення прав і свобод; захист основоположних прав і свобод людини; рівність перед законом; неприпустимість будь-якої дискримінації у реалізації прав і свобод; невідворотність відповідальності за заподіяну шкоду; єдність прав і обов'язків; гарантованість прав і свобод; неза-

лежність судів; заборона зловживання правами; тощо;

– міжгалузеві: верховенства права, принципи гласності та змагальності сторін судового розгляду; рівності перед законом та судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами і т.д.;

– засади адміністративного судочинства, зокрема: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [7];

– принципи адміністративної процедури, що закріплені ст. 4 Закону України «Про адміністративну процедуру»: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [8];

– інституційні: верховенство права, оперативність, економічність та оптимальність, ефективність, офіційність, незалежність та неупередженість суб'єктів розгляду скарги, гарантування ефективних засобів правового захисту тощо.

Як видно із запропонованої класифікаційної моделі зазначених правових засад деякі принципи пронизують усю систему класифікації, будучи за своїм змістом і загально-правовими, і міжгалузевими, і галузевими та інституційними засадами (верховенства права, рівності, відкритості, розумності, незалежності та неупередженості тощо), що підкреслюють їх комплексний характер та глибоку впливу на відповідні правовідносини.

Сутність загально-правових принципів інституту оскарження в адміністративній процедурі обумовлена досягнутим рівнем розвитку людства, що пояснює їх поширеність на всю систему права і її складові елементи, а також визначають вектори, особливості та закономірності її розвитку.

У свою чергу, міжгалузеві правові засади в означеній сфері, за рахунок їх властивості бути керівними ідеями для одразу декількох суміжних або споріднених галузей права, підкреслюють взаємозв'язок інституту оскарження в адміністративній процедурі з іншими інститутами та галузями вітчизняної системи права, поширеність на нього окремих процесуальних засад тощо.

Окремі із міжгалузевих правових засад, формують самостійну групу – принципи адміністративного судочинства, які так само мають прямий стосунок до інституту оскарження в адміністративній процедурі, оскільки як відомо таке оскарження у тому числі має й судовий порядок провадження. Враховуючи важливість зазначених процесуальних засад, їх дослідження завжди зберігає актуальність та дозволяє їх виділяти в окремим предмет наукового пошуку, в межах якого встановлюється сутність принципів та здійснюється їх класифікація. Як правило, принципи адміністративного судочинства вважаються системою фундаментальних засад адміністративного процесу, реалізація яких спрямована на досягнення кінцевої мети та завдань адміністративного судочинства, виражають його сутність, перманентні риси та цінності, є загальнообов'язковими орієнтирами для правотворчості та правозастосування [5, с. 45; 9, с. 30; 38; 39; 40].

Традиційним для адміністративно-процесуальної науки є поділ принципів адміністративного судочинства на загальні та галузеві [107, с. 72; 11, с. 182-183; 12, с. 153; 13, с. 73-74]. Проте, існують й інші підходи до класифікації, у тому числі і ті, що відрізняються доволі широким колом критеріїв ранжування на певні групи [14, с. 53-54; 5, с. 43-44].

Натомість принципи адміністративної процедури визначаються як основні ідеї, вихідні начала, призначені для застосування при здійсненні тієї або іншої адміністративної процедури уповноваженим державним органом, і спрямовані на захист і реалізацію прав, законних інтересів та обов'язків індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративних правовідносин [15, с. 43-44]. Як слушно зауважує В.П. Тимошук, принципи мають ключове значення як для ефективного та раціонального регулювання адміністративно-процедурних відносин з точки зору методології, так і для правильного застосування відповідних правових норм [16, с. 32; 17, с. 200].

В.П. Тимошук до найважливіших принципів, які є вихідними для адміністративно-процедурної діяльності, відносить принципи законності, рівності, публічності, оперативності, ефективності та підконтрольності [16, с. 32-36]. У свою чергу, С.Т. Гончарук, наводить досить спірну точку зору про те, що принципи адміністративних процедур у цілому співпадають з принципами адміністративного процесу, основними з

яких є принципи публічності, гласності, охорони прав та інтересів особи і держави, рівності, економичності, оперативності й простоти та ін. [18, с. 92]. С.М. Шандрук вважає базовою класифікацію відповідних правових засад ту, що закріплена у Законі України «Про адміністративну процедуру» [19, с. 365-367].

Разом з тим, у переважній більшості наукових джерел з означеної проблематики, принципи адміністративної процедури класифікують на групи, що у нашому розумінні, а також виходячи із вищенаведених правил класифікації є більш правильним та доцільним [20, с. 82; 21, с. 260; 22, с. 82; 23, с. 85; 24, с. 11-13; 25, с. 150; 26, с. 20-21].

На нашу думку, найбільш оптимальним серед відомих доктринальних підходів є наступне визначення системи принципів організації та реалізації адміністративних процедур:

- загальні принципи, які мають фундаментальне значення для закріплення і регулювання всієї процесуальної діяльності в державі: принцип верховенства права, складовими якого є принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина, а також принцип гуманізму в діяльності адміністративних органів; принцип законності; принцип рівності учасників адміністративної процедури перед законом; принципи гласності та відкритості; принцип об'єктивності; принцип охорони інтересів особи та держави;

- спеціальні принципи адміністративно-процедурної діяльності: принципи ефективності, строкowości, оперативності та економичності; принципи добросовісності та розсудливості; принцип використання повноважень із належною метою; принцип об'єктивності і неупередженості адміністративного органу; принцип пропорційності; принцип обґрунтованості та принцип презумпції правомірності дій і вимог особи; принципи «мовчазної згоди» та «єдиного вікна»; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні та принцип підконтрольності (гарантування правового захисту) [15, с. 51-52].

Природньо, що на протигагу вище окресленим засадам, інституційні принципи оскарження в адміністративній процедурі стосуються безпосередньо конкретних аспектів та вимог до стадії оскарження. Розкриємо зміст деяких із них.

Оперативність. Принцип оперативності, або строкowości являє собою правову вимогу, якою забезпечується своєчасність аналізування та розв'язання справи в часових рамках, застосовуючи найраціональніші засоби й методи, що спрямовуються на вірне та швидке розв'язання справи. Саме фіксація загального строку, що відводиться для вирішення справи, вводить більшу дисципліну до адміністративних органів, здійснює обмеження їх у часі, однак і дає їм право самостійно визначити процедуру й методику вирі-

шення справ. Західна наукова доктрина принцип оперативності у сфері адміністративної процедури розуміє через категорію обмеження діяльності органів адміністративного типу «розумним часом». Даний період часу має залежність від комплексу таких факторів, як: ступінь складності справи, яку розглядають; невідкладність рішення; число осіб, що залучено до справи тощо [27, с. 128]

Ефективність. Сучасна теоретико-правова наука характеризує поняття «ефективність» у кількох варіантах: 1) визначення ефективності як співвідношення між метою та фактично досягнутим результатом; 2) функціонально-цільовий або причинно-функціонально-цільовий підхід; 3) тлумачення ефективності як здатності приводити суспільні відносини до позитивних результатів [шах221, с. 7; шах50, с. 95]. Відштовхуючись від вказаного, зазначимо, що ефективність як принцип інституту оскарження в адміністративній процедурі передбачає результативне досягнення мети та завдань стадії оскарження з урахуванням показників оптимальності та економічності використаних часових, матеріальних та інших ресурсів та засобів; адміністративний орган забезпечує розгляд і вирішення справи з вчиненням процедурних дій, що є достатніми та необхідними для належного вирішення [8]; справи у випадку встановлених порушень законодавства принцип ефективності передбачає настання позитивних правових наслідків для учасників адміністративно-процедурних відносин знову ж таки з найменшими втратами часу, матеріальних та організаційних ресурсів.

Економічність та оптимальність. Принцип економічності тісно пов'язаний із принципом ефективності та оперативності, оскільки його зміст полягає у вирішенні адміністративної справи на стадії подання скарги із оптимальним (економічно вигідним) залученням матеріальних та людських ресурсів. При цьому, важливо зауважити, що оперативне та економічне вирішення справи жодним чином не повинно впливати на якість прийнятого рішення, його об'єктивність, суперечити іншим принципам права, порушувати законні права та вимоги учасників адміністративно-процедурних правовідносин.

Офіційність. Як закріплює Закон України «Про адміністративну процедуру», адміністративний орган зобов'язаний встановлювати обставини, що мають значення для вирішення справи, і за необхідності збирати для цього документи та інші докази з власної ініціативи, у тому числі без залучення особи витребувати документи та відомості, отримувати погодження та висновки, необхідні для вирішення справи [8].

При цьому Закон передбачає, що адміністративний орган не може зобов'язувати особу самотійно отримувати документи та інші докази,

необхідні для здійснення адміністративного провадження (у тому числі на стадії оскарження), якщо такий обов'язок не визначено законом. Адміністративний орган не може вимагати від особи надання документів та відомостей, що перебувають у володінні адміністративного органу або іншого органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи або організації, що належить до сфери управління такого органу [8].

Незалежність та неупередженість (безсторонність) суб'єктів розгляду скарги тощо. У даному випадку мова йде про те, що суд або адміністративний орган, що розглядають позов (скаргу) забезпечує однакове ставлення до всіх учасників адміністративного провадження, не допускає неправомірної заінтересованості в результатах розгляду та вирішення справи. При цьому адміністративно-процедурне законодавство передбачає, що посадова особа адміністративного органу повинна вживати заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у своїй діяльності та діяльності інших посадових осіб, пов'язаній з розглядом та вирішенням справи, відповідно до порядку, визначеного Законом України «Про запобігання корупції». Принагідно додамо, що Європейський суд з прав людини, розглядаючи питання про право на незалежний суд, зазначив у справі Беліуса (А 132 параграф 64), що «...суд (...) повинен відповідати ряду (...) вимог – незалежності, особливо від виконавчої влади, безсторонності...». Поняття «незалежний суд» охоплює два основні аспекти: незалежність від виконавчої влади і від сторін (справа Рінгайсена, А 13 параграф 95). При оцінці незалежності до уваги необхідно взяти такі міркування: «... при визначенні того, чи може орган вважатись незалежним, суд повинен розглянути спосіб призначення членів суду, тривалість їх перебування на посаді, існування гарантій проти тиску на них ззовні, і питання про те, чи орган являє собою вияв незалежності» (справа Фіндлей, Reports 1997 – I, с.198 параграф 73) [28].

Гарантування ефективних засобів правового захисту. Особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно до цього Закону та/або в судовому порядку. Адміністративний орган зобов'язаний повідомити особу про спосіб, порядок і строк оскарження адміністративного акта, який негативно впливає на право, свободу чи законний інтерес особи [8].

Висновок. Таким чином, можна припустити, що принципи інституту оскарження в адміністративній процедурі являють собою багаторівневу класифікаційну модель із базовими класифікаційними критеріями. Зокрема, залежно від змісту правових принципів, їх можна класифікува-

ти на дві великі групи – цивілізаційні принципи та принципи національної системи права, які у свою чергу за сферою дії поділяються на кілька самостійних груп (загально-правові, міжгалузеві, засади адміністративного судочинства, принципи адміністративної процедури, інституційні).

Отже, принципи інституту оскарження в адміністративній процедурі – це система вихідних засад, реалізація яких спрямована на досягнення кінцевої мети та завдань інституту оскарження, втілюють його сутність та цінності, є загальнообов'язковими орієнтирами для правотворчості та правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лютіков П.С. Мельник-Томенко Ж.М. Тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства: теоретико-прикладні засади застосування практики Європейського суду з прав людини: монографія. Одеса, 2021. 182 с.
2. Філософський енциклопедичний словник за заг. ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. 2-е вид. Х., 2001. 656 с.
4. Лютіков П.С., Коломоєць Т. О. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. 216 с.
5. Мельник-Томенко Ж.М. Застосування практики Європейського суду з прав людини при тлумаченні загальних принципів адміністративного судочинства дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. 233 с.
6. Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук.: Запоріжжя, 2010. 213 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: у редакції Закону України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
8. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-IX#Text>
9. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 209 с.
10. Пасенюк О.М. (кер. авт. кол.), Панченко О.Н., Авер'янов В. Б. [та ін.] Адміністративне судочинство України: підручник / за заг. ред. О.М. Пасенюка. К., 2009. 672 с.
11. Ковалів М.В., Стахура І. Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 174–184.
12. Корчинський О.І. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія. Юридичні науки. 2017. № 876. С. 151–156.
13. Шевцова Н. Застосування принципів диспозитивності та офіційності в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 72–75.
14. Мілієнко О.А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 254 с.
15. Губерська Н.Л. Основні принципи організації та реалізації адміністративних процедур. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Випуск 29. Том 2. С. 47-52.
16. Тимощук В.П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. К. : Факт, 2003. 496 с.
17. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики. К. : Факт, 2003. 384 с.
18. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: навч. посіб. К: Аванпост-прим, 2004. 200 с.
19. Шандрук С.М. Базові принципи адміністративної процедури: зміст та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 92–98.
20. Адміністративне право України: Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К. : Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 2004. 584 с.
21. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. К. : Атіка, 2008. 624 с.
22. Пухтецька А.А. Принципи адміністративного права: адміністративно-правові та євроінтеграційні аспекти оновлення змісту та практики застосування : монографія. Київ ; Харків : ПП Панов, 2016. 434 с.
23. Шарая А.А. Класифікація принципів адміністративно-процедурного права. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 6 (40). С. 81–86.
24. Лагода О.С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Ірпінь, 2007. 21 с.
25. Соловійова О.М. Принципи адміністративної процедури. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. № 988. Серія «Право». 2011. № 10. С. 149–155.

26. Бойко І.В., Зима О.Т., Соловйова О.М. Адміністративна процедура: конспект лекцій / за заг. ред. І.В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.
27. Сущенко Д.В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 210 с.
28. Рум'янцева В. В. Поняття «безсторонній і незалежний суд» в сенсі §1 статті 6 конвенції про захист прав і основних свобод людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1955
29. Белов Д.М., Новак О.О., Теоретико-практичні особливості розпорядження комунальним майном за законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 67. С. 46-50.
30. Легеза Є.О., Белов Д.М., Деякі особливості правового регулювання статусу Державної служби фінансового моніторингу України. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022. С. 51-56.